

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВА В ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

А. Ю. Дзюба, аспірантка НДІ вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України

**JUGENDGERICHTSGESETZ¹ ЯК ЗРАЗОК
ВТІЛЕННЯ МІЖГАЛУЗЕВОГО ПІДХОДУ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ФРН**

У тезах розглядаються окремі питання молодіжного кримінального права та ювенальної юстиції за законодавством ФРН. Наукові положення викладено з урахуванням європейських стандартів, що є пріоритетними в межах взаємовідносин України з ЄС.

В тезисах рассматриваются отдельные вопросы молодежного уголовного права и ювенальной юстиции в соответствии с законодательством ФРГ. Научные положения изложены с учетом европейских стандартов, которые являются приоритетными в рамках взаимоотношений Украины с ЕС.

The theses consider particular issues of youth criminal law and juvenile justice in accordance with German legislation. Scientific provisions are laid out subject to European standards, which are in priority within the framework of EU-Ukraine relations.

1. Побудова сучасної європейської держави, задекларована Україною в Угоді про асоціацію з Європейським Союзом, вимагає вивчення сталих традицій теорії та практики запобігання злочинності неповнолітніх, що існують у провідних країнах Європи. У першу чергу, це стосується тих держав, які в межах своїх національних правових систем побудували модель ювенальної юстиції. Серед таких країн виокремлюється Федеративна Республіка Німеччини, де є чинним комплексний законодавчий акт, спеціально присвячений питанням кримінальної відповідальності неповнолітніх. Крім того, цим нормативно-правовим актом регулюються й питання досудового та судового провадження у справах неповнолітніх, а також функціонування гілки спеціалізованих ювенальних судів.

¹ *Примітка.* Jugendgerichtsgesetz (нем.) – Закон «Про суди для молоді».

Зазначений Закон передбачає розгалужену систему заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років. Аналіз саме законодавства ФРН у питанні боротьби зі злочинністю неповнолітніх зумовлюється низкою чинників. До них відносяться близькість правових систем України та ФРН, традиції побудови кримінального законодавства та здобутки Німеччини у запобіганні злочинності відповідної категорії осіб. Крім того, ФРН має відчутні успіхи у подоланні злочинності неповнолітніх тощо.

2. На відміну від вітчизняного законодавства, окремі приписи щодо відповідальності неповнолітніх у законодавстві ФРН містяться в нормах різних галузей права. Водночас такі норми побудовано з урахуванням виокремлення так званої цільової групи «молоді люди» (на зразок неповнолітніх за законодавством нашої держави), які складають особливу, соціально вразливу категорію осіб¹. Відносно розгорнута система правових норм, які присвячені питанням кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх та осіб, що вчинили злочин у віці до 21 року («молоді люди»), розроблялася у ФРН доволі повільно та остаточно була сформована лише у другій половині ХХ ст. Останнім часом проблеми вивчення протиправної поведінки неповнолітніх привертала до себе увагу багатьох учених-кримінологів ФРН. Різним аспектам вивчення злочинності вказаної категорії осіб було присвячено праці П.-А. Альбрехта, Х. Байера, В. Бойльке, У. Сйзенберга, К. Лаубенталя, Ф. Штрєнга та інших дослідників.

3. Нормативною базою у питаннях кримінальної відповідальності неповнолітніх є загальне кримінальне законодавство – Кримінальне уложення ФРН, а також спеціальне – Закон «Про суди для молоді» (Jugendgerichtsgesetz, далі JGG) від 4 серпня 1953 р. (в редакції від 11 грудня 1974 р., з останніми змінами від 3 серпня 2013 р.). Останній Закон відрізняється певною специфікою. Він є окремим правовим документом, який містить норми кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права, що регулюють питання кримінальної відповідальності та відправлення правосуддя у справах неповнолітніх та молоді². Рішення про законодавче виокремлення системи норм ювенальної юстиції було прийняте вченими-кримінологами на основі установаження тісного взаємозв'язку між процесами соціалізації та вчиненням право-

¹ Albrecht Peter-Alexis. Jugendstrafrecht/ Peter-Alexis Albrecht. – 3. Auflage. – München : C. H. Beck, 2000. – S. 17.

² Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 337.

порушень у підлітковому віці. Це переконало законодавця у необхідності нормативного закріплення можливостей виховання та питань ресоціалізації, що відтепер визначаються для кожного молодого правопорушника.

4. Сфера дії сучасного німецького ювенального законодавства охоплює три вікові категорії осіб: а) від 14 до 16 років; б) від 16 до 18 років; в) від 18 до 21 року (§ 1 JGG)¹. Перші дві категорії утворюють групу дітей (неповнолітніх), а остання категорія – групу молодих дорослих (молody у власному розумінні). Для того щоб уникнути подвійних визначень і термінологічної плутанини, вважаємо за доцільне застосовувати термін «молоді правопорушники» до вікової категорії осіб, що вчинили злочин у віці від 14 до 21 років.

Дія Закону «Про суди для молоді» поширюється у ФРН на неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років. Водночас Закон передбачає можливість його застосування також й до осіб, що вчинили злочини у віці від 18 до 21 року, але за певних обставин. По-перше, Закон може бути застосовано щодо осіб, що вчинили злочин у віці до 21 року (ті, кого називають молоддю у власному розумінні слова). По-друге, кримінальне правопорушення вчиняється особою, яка за своїм моральним й інтелектуальним розвитком відповідає віковій групі від 14 до 18 років. По-третє, вчинене правопорушення є типово молодіжним (§ 104 JGG)².

Отже, кримінальне законодавство ФРН видається більш гнучким щодо можливостей притягнення до кримінальної відповідальності за пом'якшуючих обставин осіб, що вчинили злочин у віці до 21 року. З одного боку, Закон ФРН «Про суди для молоді» за певних обставин може розповсюджуватися й на осіб повнолітніх (від 18 до 21 року), що фактично прирівнює їх у правах з неповнолітніми, а з другого – неповноліття правопорушника (вік до 18 років) ще автоматично не перетворює його на суб'єкта кримінальної відповідальності. Останнє віддається на розсуд суду.

5. На відміну від загального кримінального права, в якому ступінь і межі покарання чітко визначені санкціями відповідних статей Особливої частини КК, молодіжне кримінальне право ФРН характеризується специфічною – не стільки репресивною, скільки спрямованою на виховання системою засобів запобігання злочинності неповнолітніх, відмінних від тих, що передбачені санкціями статей³.

¹ Laubenthal K., Baier H., Nestler N. Jugendstrafrecht. – 2. Auflage. – Berlin Heidelberg : Springer-Verlag, 2010. – S. 26.

² Streng F. Jugendstrafrecht. – 3. Auflage. – Heidelberg München : C. F. Müller-Verlag, 2012 – S. 40.

³ Eisenberg Ulrich. Kriminologie, Jugendstrafrecht, Strafvollzug / Ulrich Eisenberg. – 6. Auflage. – München : Vahlen Franz GmbH, 2000. – S. 16.

Відповідно до абзаців 1 та 2 § 5 JGG передбачено три категорії правових наслідків учинення злочину неповнолітніми: 1) виховні заходи (Erziehungsmaßregeln); 2) виправні (дисциплінарні) заходи (Zuchtmitteln); 3) заходи покарання для неповнолітніх (Jugendstrafe). Водночас слід зазначити, що найчастіше, якщо останнє не суперечить характеру противоправного діяння та особі винного, застосовуються заходи виховного характеру¹.

6. Отже, головною відмінністю Закону «Про суди для молоді» 1974 р. (JGG) є те, що кримінальні покарання за діяння, передбачені цим Законом, зазвичай не застосовуються. Останнє зумовлене тим, що основним завданням ювенальної юстиції у Німеччині є не помста і кара, а запобігання вчиненню нових злочинів з боку молодих людей. Молодіжне кримінальне право ФРН установлює певні заходи запобігання вчиненню правопорушень, заходи виховного характеру щодо неповнолітніх, які сприяють становленню молоді як добропорядних громадян. У Законі закладена концепція виховання, яку сформульовано у § 2 JGG та яка пронизує практично усі без виключення норми молодіжного кримінального права ФРН². Таким чином, вибір певних заходів впливу на неповнолітніх завжди зорієнтований на мету спеціальної превенції, профілактику рецидиву та відіграє допоміжну роль у процесі виховання й подальшої соціалізації молоді людини.

О. О. Шуміло, лаборант відділу дослідження проблем слідчої, прокурорської, судової діяльності НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У тезах необхідність визначення особливостей дії загальноправового принципу гуманізму в кримінальному праві України. Проводиться аналіз трансформації теоретико-правового змісту принципу і його нормативного закріплення в кримінальному законодавстві України.

¹ Laubenthal K., Baier H., Nestler N. Jugendstrafrecht. – 2. Auflage. – Berlin Heidelberg : Springer-Verlag, 2010. – S. 158.

² Streng F. Jugendstrafrecht. – 3. Auflage. – Heidelberg München : C. F. Müller-Verlag, 2012. – S. 13.